

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.
AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.
АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

DOI: 10.59610/bbu4.2023.4.10

Rəhimov Hidayət Asəf oğlu,
doktorant,
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti,
E-mail: hidayatrahimov@mail.ru
© Rəhimov H.A., 2023

UOT – 338.43

ÖLKƏNİN AQRAR SEKTORUNDA İSTEHSAL VƏ SATIŞ PROBLEMLƏRİ VƏ ONLARIN HƏLLİ İSTİQAMƏTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - bu tədqiqatın məqsədi Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və satışı üsullarının təkmilləşdirilməsində qarşıya çıxan problemlərin araşdırılması, maneələrin müəyyən edilməsi və strateji həll yollarının təklif edilməsidir.

Tədqiqatın metodologiyası - kənd təsərrüfatı istehsalının və satışının mövcud vəziyyətini hərtərəfli başa düşmək üçün müsahibələr, sorğular və məlumatların təhlilini əhatə edən qarışıq metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektorunda çətinliklərin öhdəsindən gəlmək, səmərəliliyi artırmaq və davamlı inkişafı dəstəkləmək üçün siyasətçilər, fermerlər və maraqlı tərəflər üçün dəyərli fikirlərin təmin edilməsindədir.

Tədqiqatın nəticələri - tədqiqat dəqiq əkinçilik texnologiyalarının tətbiqi ilə məhsul artımında məhsuldarlığında və resurs səmərəliliyində əhəmiyyətli artım nümayiş etdirəcəyini gözləyir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - bu tədqiqat resurs optimallaşdırmasının vacib olduğu kon-tekstdə dəqiq əkinçilik texnologiyalarının praktiki tətbiqləri ilə bağlı xüsusi anlayışlar təqdim edərək, xüsusi olaraq kiçik fermer təsərrüfatlarını hədəf alaraq sahəyə töhfə verir. Kiçik təsərrüfat kontekstində GPS ilə idarə olunan traktorların və sensorların innovativ istifadəsi dəqiq kənd təsərrüfatı tədqiqatlarına yeni ölçü əlavə edir, daha geniş tətbiq üçün miqyaslılıq və resurs məhdudiyyətlərini həll edir.

Açar sözlər: kənd təsərrüfatı istehsalı, satış kanalları, problemlər, Azərbaycan, davamlılıq, həll yolları.

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

GİRİŞ

Kənd təsərrüfatı Azərbaycan iqtisadiyyatının mühüm sütunu kimi onun mədəni və tarixi quruluşunda dərin kök salmışdır. Zəngin kənd təsərrüfatı irsi ilə sektor kənd icmalarının saxlanması və ölkənin iqtisadi inkişafına töhfə verməkdə mühüm rol oynayır. Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektoru müxtəlif iqlim qurşaqları, münbit torpaqlar və geniş çeşidli məhsullarla səciyyələnir. Sektor əkinçilik, heyvandarlıq və müxtəlif aqrar sənaye sahələrini əhatə edir, məşğulluq və ərzaq təhlükəsizliyinə əhəmiyyətli töhfə verir.

Özünə xas potensialına baxmayaraq, kənd təsərrüfatı sektoru onun optimal artımına və məhsuldarlığına mane olan problemlərlə üzləşir. Köhnəlmiş əkinçilik təcrübələri, müasir texnologiyaya çıxışın məhdudluğu və infrastrukturun qeyri-kafi olması kimi amillər sektorun tam potensialını reallaşdırmağa mane olmuşdur.

Kənd təsərrüfatı məhsuldarlığı ilə iqtisadi artım arasındakı əlaqəni qiymətləndirmə-məhkəmə olmur. Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının və satışının artırılması təkcə sektorlar üzrə deyil, o, həm də ümumi iqtisadi inkişafın katalizatorudur. Kənd təsərrüfatı, xüsusilə, kənd yerlərində əhalinin əhəmiyyətli bir hissəsi üçün mühüm gəlir mənbəyi kimi xidmət edir.

İstehsal üsullarının təkmilləşdirilməsi məhsuldarlığın artmasına, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə və idxaldan asılılığın azalmasına səbəb ola bilər. Üstəlik, inkişaf edən kənd təsərrüfatı sektoru kənd təsərrüfatı emalından tutmuş nəqliyyata qədər əlaqəli sənayelərə təsir göstərir, daha möhkəm və bir-biri ilə əlaqəli iqtisadiyyat yaradır. Azərbaycan iqtisadiyyatını şaxələndirməyə çalışdığı bir vaxtda kənd təsərrüfatı istehsalı və satışındakı problemlərin həlli dayanıqlı və inklüziv iqtisadi artım üçün əsas məsələyə çevrilir.

Kənd təsərrüfatı istehsalının mövcud vəziyyəti

Azərbaycan müasir kənd təsərrüfatının mürəkkəbliyi ilə üz-üzə gəldikdə, mövcud təcrübələrin müxtəlif qobelenləri onun kənd təsərrüfatı mənzərəsini səciyyələndirir. Nəsildən-nəslə ötürülən ənənəvi əkinçilik üsulları müasir texnologiyaların integrasiyası cəhdləri ilə birlikdə mövcuddur. Buğda, pambıq və meyvə kimi əsas bitkilərin becərilməsi ölkənin tarixi kənd təsərrüfatı əsaslarını əks etdirən təməl daşı olaraq qalır.

Kənd təsərrüfatı sektorunun tarixi əhəmiyyətinə baxmayaraq, qabaqcıl təcrübələrin mənimsənilməsində problemlər qalmaqdadır. Bir çox fermerlər hələ də ənənəvi üsullara etibar edirlər, çox vaxt müasir texnikaya məhdud çıxış və yenilənmiş texnikalar üzrə kifayət qədər təlim olmaması səbəbindən maneələr yaranır. Dəqiq əkinçilik, suya qənaət və ekoloji cəhətdən şüurlu yanaşmaları vurğulayan qlobal tendensiyalara uyğun olaraq davamlı və səmərəli kənd təsərrüfatı təcrübələrinə keçidin zəruriliyi açıq-aydın görünür [3, s. 15].

Azərbaycanın fermerləri və istehsalçıları kənd təsərrüfatı istehsalının məhsuldarlığına və davamlılığına təsir edən bir sıra çətinliklərlə mübarizə aparır:

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

Köhnəlmiş əkinçilik təcrübələri
• Ənənəvi, əmək tutumlu əkinçilik üsullarının yayılması səmərəliliyi və məhsuldarlığı əngəlləyir. Məhdud mexanikləşdirmə və əl əməyinə güvənmək məhsuldarlığın azalmasına və istehsal xərclərinin artmasına səbəb olur.
Texnologiyaya məhdud giriş
• Bir çox fermerlərin dəqiq əkinçilik alətləri, qabaqcıl suvarma sistemləri və məlumat analitikası kimi müasir kənd təsərrüfatı texnologiyalarına çıxışı yoxdur. Bu texnoloji boşluq resursların optimallaşdırılmasına mane olur və daha səmərəli təcrübələrin qəbuluna mane olur.
İnfrastruktur çatışmazlıqları
• Köhnəlmiş suvarma sistemləri və qeyri-adekvat nəqliyyat şəbəkələri də daxil olmaqla qeyri-kafi infrastruktur əhəmiyyətli maneələr yaradır. Su ehtiyatlarına qeyri-sabit çıxış və məhsulun bazarlara daşınmasında çətinliklər məhsul yığımından sonrakı itkilərə səbəb olur.
Bazara giriş və paylama problemləri
• Fermerlər tez-tez həm yerli, həm də beynəlxalq bazarlara çıxmaqda çətinliklərlə üzləşirlər. Qeyri-səmərəli təchizat zəncirləri, saxlama anbarlarının olmaması və bazar məlumatı boşluqları gəlirli satış potensialını pozur, təkmilləşdirilmiş istehsala investisiya qoyuluşunu dayandırır.
Maliyyə məhdudiyyətləri
• Kredit və maliyyə resurslarına məhdud çıxış fermerlərin müasir avadanlıqlara, keyfiyyətli toxumlara və davamlı təcrübələrə investisiya etmək imkanlarını məhdudlaşdırır. Bu maliyyə darboğazı aşağı məhsuldarlıq və gəlir qeyri-sabitliyi dövrünü davam etdirir.
İqlim həssaslığı
• Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektoru iqlim dəyişikliyinə təsirlərinə, o cümlədən qeyri-müntəzəm yağıntılar və temperatur dəyişikliklərinə həssasdır. Bu amillər ənənəvi əkin və məhsul yığım cədvəllərini poza, məhsuldarlığa və mal-qaranın sağlamlığına təsir göstərə bilər.

Şəkil 1. Fermerlərin və istehsalçıların qarşılaşdığı əsas problemlər

Mənbə: da, Nithya & P., Vaishnavi. (2022). Challenges faced by Farmer Producer Organisations (FPOs) - A Review.

Bu problemlərin dərk edilməsi kənd təsərrüfatı sektorunu yüksəltmək üçün məqsədyönlü strategiyaların işlənilib hazırlanması üçün zəmin yaradır.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının satışında problemlər

Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektoru kənd icmalarının saxlanması və iqtisadi inkişafa töhfə verməkdə mühüm rol oynayır. Bununla belə, tarixi əhəmiyyətinə baxmayaraq, sektor kənd təsərrüfatı istehsalının optimal artımına və məhsuldarlığına mane olan çoxsaylı problemlərlə mübarizə aparır [3, s.31].

Kənd təsərrüfatı istehsalının hazırkı vəziyyətini araşdırarkən aydın olur ki, Azərbaycan kənd təsərrüfatı landşaftını səciyyələndirən müxtəlif çeşidli təcrübələr var. Nəsildən-nəslə ötürülən ənənəvi əkinçilik üsulları müasir texnologiyaların inteqrasiyası cəhdləri ilə birlikdə mövcuddur. Buğda, pambıq və meyvələr kimi əsas bitkilər əsas olaraq qalsa da, dəqiq əkinçilik və ekoloji cəhətdən şüurlu yanaşmalar kimi qabaqcıl təcrübələrin mənimsənilməsində

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

problemlər qalmaqdadır.

Azərbaycanda fermerlər və istehsalçılar əməliyyatlarının səmərəliliyinə və davamlılığına təsir edən əsas problemlərlə üzləşirlər. Köhnəmiş əkinçilik təcrübələri, texnologiyaya məhdud çıxış və infrastruktur çatışmazlıqları məhsuldarlığın azalmasına və istehsal xərclərinin artmasına səbəb olur. Maliyyə məhdudiyyətləri və iqlim zəifliyi bu problemləri daha da mürəkkəbləşdirir və mürəkkəb maneələr şəbəkəsi yaradır [6].

Kənd təsərrüfatı məhsullarının satışı sahəsinə keçən mövcud kanallar müxtəlifdir, bunlar yerli bazarları, vasitəçiləri, ixrac imkanlarını və yeni yaranan e-ticarət platformalarını əhatə edir. Ənənəvi bazarlar istehlakçılara birbaşa çıxışı təmin etsə də, çox vaxt genişlənmə qabiliyyətinə malik deyil. Vasitəçilər paylamada rol oynayır, lakin fermerlər üçün mənfəəti azalda bilər. Beynəlxalq bazarlar imkanlar təklif edir, lakin ixrac proseslərini idarə etmək və qlobal standartlara cavab vermək çətinliklər yaradır. Artan tendensiya olan e-ticarət platformaları kənd yerlərində texnoloji məhdudiyyətlər və rəqəmsal savadlılıq kimi maneələrlə üzləşir.

Bazara giriş problemləri fermerlər və istehlakçılar arasında əlaqəni daha da çətinləşdirir. Qeyri-adekvat infrastruktur, ciddi keyfiyyət standartları, məhdud bazar məlumatları, maliyyə maneələri və mövsümi dəyişkənlik bütün fermerlərin gəlirli bazarlara çatmaqda üzləşdiyi maneələrə kömək edir. Bazar dinamikası haqqında vaxtında və dəqiq məlumatın olmaması fermerlərin qərar qəbul etməsində çətinlikləri daha da artırır [6].

Hökumətin siyasətləri və təşəbbüsləri

Azərbaycan Respublikası öz kənd təsərrüfatı sektorunun iqtisadi inkişafda əsas rolunu dərk edərək, kənd təsərrüfatı təcrübələrini dəstəkləmək və gücləndirmək üçün bir sıra siyasət və təşəbbüslər həyata keçirmişdir. Bu siyasətlər məhsuldarlığın artırılmasına və fermerlərin bazara çıxışına yönəlmiş maliyyə stimullarından tutmuş infrastrukturun inkişafına qədər geniş sahələri əhatə edir.

Dövlət dəstəyinin əsas istiqamətlərindən biri fermerlərə subsidiyaların və maliyyə yardımlarının verilməsindən ibarətdir. Bu tədbirlər kənd təsərrüfatı işçilərinin üzləşdiyi maliyyə yüklərini yüngülləşdirir, onları müasir avadanlıqlara sərmayə qoymağa, davamlı təcrübələri mənimsəməyə və ümumi məhsuldarlığı artırmağa həvəsləndirir. Bu maliyyə dəstəyi kreditə məhdud çıxışla bağlı problemlərin həllində mühüm rol oynayır və fermerlərə öz fəaliyyətlərinə mühüm investisiyalar qoymağa imkan verir [8].

Maliyyə dəstəyi ilə birlikdə hökumət kənd təsərrüfatında tədqiqat və genişlənmə xidmətlərinə üstünlük vermişdir. Bu sahələrə investisiyalar müasir əkinçilik təcrübələrinin və texnoloji nailiyyətlərin yayılmasını asanlaşdırır. Fermerlər qiymətli bilik və bacarıqlar əldə edərək, onlara daha səmərəli və davamlı metodları uyğunlaşdırmağa və tətbiq etməyə imkan verir. Məqsəd təkcə cari məhsuldarlığı artırmaq deyil, həm də kənd təsərrüfatı sektorunda uzunmüddətli davamlılıq və innovasiyalar üçün zəmin yaratmaqdır.

İnfrastrukturun inkişafı hökumətin strategiyasının digər mühüm aspektidir. Səmərəli nəqliyyat şəbəkələrinin və anbarların vacibliyini dərk edərək, infrastruktur çatışmazlıqlarının aradan qaldırılması üçün təşəbbüslərə start verilmişdir. Bu elementlərin təkmilləşdirilməsi məhsul yığımından sonrakı itkilərin azaldılmasında, kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətinin təmin edilməsində və onların bazarlara rahat keçidinin asanlaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Fermerləri həm daxili, həm də beynəlxalq bazarlarda gücləndirmək üçün bazara çıxış proqramları həyata keçirilmişdir. Bu təşəbbüslər ixrac proseslərini asanlaşdırır, keyfiyyət standartlarını dəstəkləyir və fermerlərin daha geniş bazarlara çıxışı üçün lazımı dəstəyi təmin edir. Bazar əlaqələrini asanlaşdırmaqla hökumət kənd təsərrüfatı səylərinin gəlirliliyini və davamlılığını artırmağı hədəfləyir [8].

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

Kənd təsərrüfatının iqlim dəyişikliyinə həssaslığını nəzərə alaraq, hökumət iqlimə davamlılığa yönəlmiş proqramlara da start vermişdir. Bu tədbirlər iqlim dəyişkənliyinin məhsul məhsuldarlığı təsirini azaltmağa və davamlı əkinçilik təcrübələrini təşviq etməyə yönəldilmişdir. Gözlənilməz hava şəraiti kənd təsərrüfatı məhsuldarlığına əhəmiyyətli təhlükə yaratdığından, bu davamlılıq proqramları sektorun ekoloji problemlərdən qorunmasında mühüm rol oynayır.

Bununla belə, bu siyasətlərin effektivliyi davamlı qiymətləndirmə və uyğunlaşmadan asılıdır. İcra problemləri, inklüzivlik, dəyişən şərtlərə uyğunlaşma və iqtisadi təsirin ölçülməsi cari təşəbbüslərin uğurunun qiymətləndirilməsində əsas mülahizələrdir. Fermerləri və maraqlı tərəfləri cəlb edən güclü əks əlaqə mexanizmlərinin yaradılması siyasətlərin kənd təsərrüfatı sektorunun inkişaf edən ehtiyaclarına uyğun və aktual qalmasını təmin edir [1, s.20].

Kənd təsərrüfatında texnoloji innovasiyalar

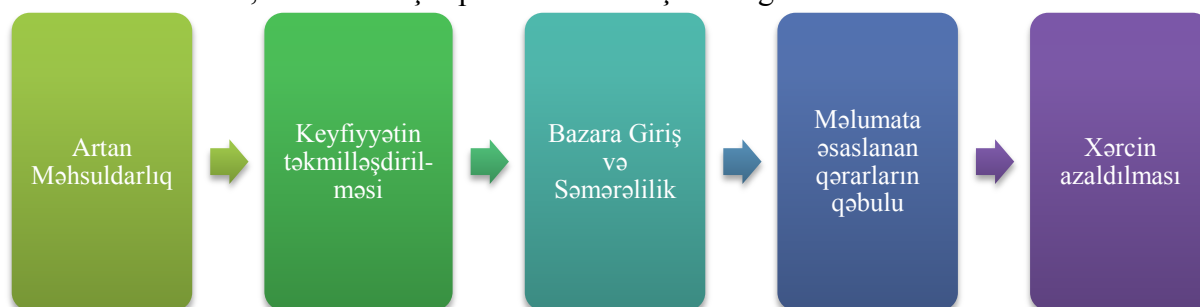
Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektoru qabaqcıl texnologiyaların getdikcə daha çox mənimlənməsi ilə bağlı transformativ təkamül yaşayır. Bu dəyişiklik davam edən problemlər qarşısında səmərəliliyi, davamlılığı və ümumi məhsuldarlığı artırmaq üçün fermerlərin və istehsalçıların birgə səylərini əks etdirir.

Dəqiq əkinçilik bu texnoloji inqilabın təməl daşı kimi önə çıxır. Fermerlər əkin, suvarma və monitorinq fəaliyyətlərini dəqiq şəkildə planlaşdırmaq və həyata keçirmək üçün GPS ilə idarə olunan traktor və dronlardan istifadə edirlər. Bu dəqiqlik təkcə resursdan istifadəni optimallaşdırmır, həm də məhsuldarlığın yaxşılaşmasına səbəb olur. Sensorlar və avtomatlaşdırılmış idarəetmə vasitələri ilə təchiz edilmiş ağıllı suvarma sistemləri sudan istifadəni dəqiq idarə edərək, həm resursların qorunmasına, həm də məhsulun sağlamlığına töhfə verməklə su qıtlığı problemlərini həll edir [1, s.55].

Uzaqdan zondlama və monitorinq texnologiyalarının inteqrasiyası fermerlərə məhsulun sağlamlığı, torpaq şəraiti və zərərvericilərlə bağlı real vaxt məlumatları ilə daha da imkan verir. Məlumat əsaslanan bu yanaşma proaktiv qərar qəbul etməyə, problemlərin erkən aşkarlanmasına və məqsədyönlü müdaxilələrə imkan verir, daha davamlı əkinçilik təcrübələrini təşviq edir.

Genetik cəhətdən dəyişdirilmiş orqanizmlərin (GMO) inkişafı da daxil olmaqla, biotexnoloji irəliləyişlər məhsul yetişdirilməsində yeni bir dövrə səbəb olmuşdur. GMO-lar müzakirə mövzusu olaraq qalmasına baxmayaraq, xüsusilə dəyişən iqlim şəraiti kontekstində məhsul müqavimətini artırmaq, məhsuldarlığı artırmaq və məhsulları zərərvericilərə və xəstəliklərə qarşı gücləndirmək üçün potensial həllər təklif edir [1, s.61].

Bu texnoloji yeniliklərin təsiri sahədən kənara çıxır və Azərbaycanda kənd təsərrüfatının həm istehsal, həm də satış aspektlərinə birbaşa təsir göstərir.

Şəkil 2. Texnologiyanın istehsal və satışa təsiri

Mənbə: Ahearne, M. & Srinivasan, N. & Weinstein, L. (2013). *Effect of Technology on Sales Performance: Progressing from Technology Acceptance to Technology Usage and Consequence.*

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

Artan məhsuldarlıq texnologiyanın mənimsənilməsinin görkəmli nəticəsi kimi ortaya çıxır. Xüsusilə dəqiq əkinçilik resursdan istifadəni optimallaşdırır, prosesləri rasionallaşdırır və əl əməyindən asılılığı azaldır, bu da hektardan daha yüksək məhsuldarlığa gətirib çıxarır. Bundan əlavə, torpağın sağlamlığının monitorinqi və zərərvericilərin idarə edilməsində texnologiyadan istifadə həm daxili, həm də beynəlxalq bazarlar üçün tələb olunan ciddi standartlara cavab verən məhsulun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına kömək edir.

Bazara giriş texnologiyasının integrasiyası ilə paradigma dəyişikliyinə məruz qalır. Elektron ticarət platformaları, mobil proqramlar və onlayn bazarlar fermerlərə istehlakçılara birbaşa kanallar təqdim edərək ənənəvi vasitəçilərdən asılılığı azaldır. Bu dəyişiklik bazarı genişləndirir, potensial olaraq fermerlər üçün mənfəəti artırır və istehlakçılar arasında daha birbaşa əlaqəni gücləndirir [5, s.48].

Analitika və təsərrüfat idarəçiliyi proqram təminatı vasitəsilə verilənlərə əsaslanan qərarların qəbulu fermerlərə dinamik kənd təsərrüfatı mənzərəsini idarə etməyə imkan verir. Real vaxt məlumatlarına əsaslanan məlumatlı qərarlar istehsal cədvəllərini optimallaşdırır, inventarları səmərəli idarə edir və bazar tendensiyalarına fəal reaksiya verir. Bu, yalnız daha səmərəli və davamlı kənd təsərrüfatı əməliyyatlarına deyil, həm də zamanla ümumi istehsal xərclərinin azalmasına kömək edir.

Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektoru bu texnologiya irəliləyişləri mənimsəməkdə davam edərkən, inkişaf edən çağırışlar qarşısında dayanıqlı inkişaf və dayanıqlılıq üçün mövqe tutur. Dəqiq əkinçilik, ağıllı suvarma, məsafədən zondlama və biotexnologiya arasındakı sinerji Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı üçün daha məhsuldar, səmərəli və davamlı gələcəyin formalaşdırılması vədinə malik olan innovasiyalara sadıqlıyı vurğulayır [5, s.52].

Kənd təsərrüfatının inkişafında maliyyə problemləri

Azərbaycanın kənd təsərrüfatı landşaftı üzərində böyük maliyyə çətinlikləri yaranır və bu sektorun inkişafı və modernləşməsi üçün böyük maneələr kimi çıxış edir. Əsas problemlərdən biri fermerlər və istehsalçılar üçün kredit imkanlarının məhdud olmasıdır. Bir çoxları, xüsusən də kiçik miqyaslı fermerlər, rəsmi kredit təşkilatlarının kreditləri uzatmaqda tərəddüd edə bildiyi maliyyə mənzərəsini seyr edir. Girovun olmaması və ya qeyri-kafi kredit tarixçəsi çox vaxt maneə yaradır və bu şəxslərin kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərinə sərmayə qoymaq üçün lazım olan maliyyə dəstəyini təmin etmələrini çətinləşdirir [10].

Kredit əlçatan olduqda belə, yüksək faiz dərəcələri fermerlərin maliyyə yükünü artırır. Borc almanın dəyəri bəzən kənd təsərrüfatı işlərindən əldə edilən potensial gəlirləri üstələyə bilər ki, bu da fermerlərin kredit götürməsinə iqtisadi cəhətdən qeyri-mümkün edir. Kənd təsərrüfatı istehsalının mövsümi və gözlənilməz xarakteri məsələləri daha da çətinləşdirir, çünki ənənəvi kredit strukturları əkinçilik dövrləri ilə bağlı qeyri-müntəzəm pul vəsaitlərinin hərəkətinə uyğun gəlməyə bilər. Bu uyğunsuzluq həm fermerlər, həm də kreditörlər üçün artan maliyyə riskləri yaradaraq kreditin ödənilməsində çətinliklərə səbəb ola bilər.

Problem bəzi fermerlər arasında məhdud maliyyə savadlılığı ilə çətinləşir. Kredit müraciətlərinin, faiz dərəcələrinin və ödəniş cədvəllərinin incəliklərini başa düşmək maliyyə savadı olmayanlar üçün çətin məsələ ola bilər. Bu anlayışın olmaması fermerləri nəinki kredit axtarmaqdan çəkindirir, həm də onları optimal olmayan maliyyə qərarlarına qarşı həssas edir.

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

Kredit əldə etməkdən başqa, maliyyə maneələri istehsalın təkmilləşdirilməsinə mühüm investisiyaların qoyulmasına mane olur. Səmərəliliyi əhəmiyyətli dərəcədə artırma bilən müasir kənd təsərrüfatı texnologiyaları çox vaxt əsaslı ilkin investisiyalar tələb edir. Məhdud kapitalı olan fermerlər bu texnologiyaları mənimsəməkdə çətinlik çəkə bilər və istehsalın səmərəliliyinin artırılmasında irəliləyişə mane ola bilər [10].

Yüksək keyfiyyətli toxumlar, gübrələr və pestisidlər də daxil olmaqla, giriş üçün kifayət qədər vəsaitin olmaması fermerlərin maliyyə resurslarını daha da gərginləşdirir. Girişlərin keyfiyyətində və kəmiyyətində güzəştlər məhsulun məhsuldarlığına və ümumi istehsala mənfi təsir göstərərək, ardıcıl təsir göstərə bilər. Eynilə, suvarma sistemləri və ya anbar qurğuları kimi təsərrüfatdaxili infrastrukturun inkişafı ilə bağlı xərclər maliyyə çətinlikləri yaradır və həll edilmədikdə istehsal proseslərinin optimallaşdırılmasına mane olur.

Bazara giriş xərcləri bu maliyyə maneələrinə daha bir qat əlavə edir. Daşınma, qablaşdırma və keyfiyyət standartlarına uyğunluqla bağlı xərclər əhəmiyyətli ola bilər. Adekvat maliyyə resursları olmayan fermerlər uzaq və ya ixtisaslaşmış bazarlara daxil olmaqda çətinlik çəkə bilər, bu da onların gəlirli satış potensialını məhdudlaşdırır.

Bu maliyyə problemlərinin həlli hərtərəfli yanaşma tələb edir. Məqsədli maliyyə dəstəyi, maliyyə savadlılığı proqramlarının hazırlanması və kənd təsərrüfatı istehsalçılarının universal ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış innovativ maliyyə alətlərinin yaradılması həllin vacib komponentləridir. Bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün potensial strategiyaları araşdırdıqca aydın olur ki, Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektorunda dayanıqlı inkişafı təmin etmək üçün möhkəm və inklüziv maliyyə ekosistemi çox vacibdir [2, s.93].

Kənd təsərrüfatında ətraf mühit və iqlim faktorları

Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektoru iqlim dəyişikliyinə geniş təsirləri ilə mübarizə aparır və ənənəvi əkinçilik təcrübələri vasitəsilə əks-səda doğuran bir sıra problemlər yaradır. Diqqətəlayiq dəyişikliklərdən biri əkin və məhsul yığım cədvəllərini pozan yağıntı sxemlərində müşahidə olunur. Gözlənilməz yağış su qıtlığı və ya artıqlığı ilə nəticələnə bilər, məhsulun böyüməsinə və məhsuldarlığına təsir göstərə bilər. Bu variasiyalar dəyişən iqlim şəraitində optimal istehsalı təmin etmək üçün kənd təsərrüfatı təcrübələrində uyğunlaşma tədbirlərini tələb edir.

Artan temperatur və dalğalanmalar məhsulların inkişafına və zərərvericilərə və xəstəliklərə qarşı həssaslığa təsir edərək, vəziyyəti daha da çətinləşdirir. Bitkilər dəyişdirilmiş böyümə dövrlərinə uyğunlaşmaqda çətinliklərlə üzləşə bilər və potensial olaraq məhsuldarlığın azalmasına səbəb ola bilər. Fırtınalar, daşqınlar və quraqlıqlar da daxil olmaqla ekstremal hava hadisələri dərhal təhlükə yaradır, torpaq eroziyasına, məhsulun zədələnməsinə və tədarük zəncirlərinin pozulmasına səbəb olur, həm istehsala, həm də satışa təsir göstərir [2, s.96].

Zərərvericilərin və xəstəliklərin dinamikası da iqlim dəyişikliyinə görə dəyişir. Temperatur və rütubətdəki dəyişikliklər müəyyən zərərvericilər üçün əlverişli yeni mühitlər yaradır və fermerləri məhsulun sağlamlığını qorumaq üçün zərərvericilərlə mübarizə strategiyalarını tənzimləməyə sövq edir.

Davamlılıq problemləri istehsalın və satışın daha geniş aspektlərini əhatə edən iqlim dəyişikliyindən kənara çıxır. İntensiv kənd təsərrüfatı təcrübələri resursların tükənməsinə,

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

torpağın deqradasiyasına və qida maddələrinin itkisinə səbəb olmaqla əkinçiliyin uzunmüddətli həyat qabiliyyətini təhlükə altına qoyur. Torpağın sağlamlığını prioritetləşdirən davamlı təcrübələrin həyata keçirilməsi məhsuldar kənd təsərrüfatı sistemlərinin saxlanılması üçün çox vacibdir.

Su qıtlığı fermerlər üçün çətinliklər yaradır, çünki kənd təsərrüfatı sektoru suyun əhəmiyyətli istehlakçısıdır. Su qıtlığının həm istehsalda, həm də satışa təsirini azaltmaq üçün səmərəli suvarma sistemləri və mühafizə tədbirləri kimi davamlı su idarəetmə təcrübələri vacib olur.

Ənənəvi əkinçilik təcrübələrində yüksək enerji istehlakı ekoloji narahatlıqları artırır. Davamlı və enerjiyə qənaət edən texnologiyalara keçid ətraf mühitin davamlılığını təşviq etmək üçün qlobal səylərlə uyğunlaşaraq, kənd təsərrüfatı istehsalının karbon izini azaltmaq üçün çox vacibdir [4, s.36].

Tullantıların idarə olunması digər davamlılıq problemi yaradır. Qeyri-adekvat təcrübələr ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb ola bilər. Kompostlaşdırma və təkrar emal daxil olmaqla, davamlı tullantıların idarə edilməsinin həyata keçirilməsi kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərinin ətraf mühitə təsirini azaltmaq üçün zəruridir.

Bundan əlavə, bazara çıxış və istehlakçı seçimləri davamlılıq narahatlıqlarından getdikcə daha çox təsirlənir. Fermerlər və istehsalçılar öz təcrübələrini inkişaf edən davamlılıq standartları və bazar üstünlükləri ilə uyğunlaşdırmaq problemi ilə üzləşirlər. Bu tələblərin ödənilməsi təkcə bazara çıxışı saxlamaq üçün deyil, həm də satış kanallarının davamlılığını təmin etmək üçün çox vacibdir.

Ətraf mühit və iqlim amillərinin həlli davamlı əkinçilik təcrübələrinin qəbulu ilə iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşma strategiyalarını birləşdirən kompleks yanaşma tələb edir. Ekoloji mülahizələrin həm istehsal, həm də satış proseslərinə inteqrasiyası Azərbaycanda davamlı və dayanıqlı kənd təsərrüfatı sektorunun qurulması üçün vacibdir. Bu problemlərin həlli dəyişən iqlim və inkişaf edən bazar dinamikası kontekstində ölkənin əkinçilik təcrübələrinin uzunmüddətli həyat qabiliyyətini təmin etmək üçün əsas olacaq [4, s.49].

Nümunə tədqiqatları: Uğurlu kənd təsərrüfatı strategiyalarından öyrənilən dərslər

Dünyanın müxtəlif regionlarından uğurlu kənd təsərrüfatı strategiyalarının tədqiqi Azərbaycanın özünəməxsus problemlərini həll etmək və kənd təsərrüfatı sektorunda davamlı artımı dəstəkləmək üçün istifadə edə biləcəyi dəyərli fikirlər təklif edir.

Hollandiyada dəqiq əkinçiliyin qəbulu böyük uğur qazanmışdır. Bu yanaşma dəqiq resursların idarə edilməsi üçün GPS-i idarə olunan traktorlar və sensorlar kimi qabaqcıl texnologiyaların istifadəsini nəzərdə tutur. Nəticə məhsuldarlığın artması, ətraf mühitə təsirin azalması və ümumilikdə dayanıqlılığın yaxşılaşdırılmasıdır. Hollandiya təcrübəsindən alınan dərslər Azərbaycanda oxşar texnoloji tətbiqlərə ilham verə, səmərəliliyi və məhsuldarlığı artırma bilər.

Braziliya təbii ekosistemlərin və davamlı kənd təsərrüfatı təcrübələrinin inteqrasiyasını vurğulayaraq aqroekologiyanı mənimsəməkdə uğurları ilə seçilir. Bu yanaşma nəinki iqlim dəyişkənliyinə qarşı dayanıqlılığı artırdı, həm də biomüxtəlifliyi təşviq etdi və xarici girişlərdən asılılığı azaldı. Azərbaycanda oxşar prinsiplərin tətbiqi daha dayanıqlı əkinçilik metodlarına və ətraf mühitə daha çox davamlılığa gətirib çıxara bilər [7].

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

İsrailin su idarəçiliyi sahəsində təcrübəsi su qıtlığının ciddi narahatlıq doğurduğu Azərbaycan üçün kritik dərslər verir. Damcı suvarma və suyun təkrar emalı kimi yeniliklər sudan istifadənin səmərəliliyini maksimuma çatdırmaqda özünü sübut etdi. Bənzər su idarəetmə texnologiyalarının tətbiqi Azərbaycanda su qıtlığı problemlərinin həllində və davamlı kənd təsərrüfatı təcrübələrinin təmin edilməsində mühüm rol oynaya bilər.

Bu misallardan dərs çıxararaq aydın olur ki, texnologiyaya investisiya, davamlı təcrübələrin təşviqi, səmərəli su idarəçiliyi, bazar yönümlü innovasiyalar və adaptiv idarəetmə Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sektoruna fayda verə biləcək əsas strategiyalardır.

Hollandiyadan ilhamlanan dəqiq əkinçilik texnologiyalarının qəbulu Azərbaycanda kənd təsərrüfatında inqilab edə bilər. GPS ilə idarə olunan mexanizmlər, uzaqdan zondlama və məlumat analitikası resursdan istifadəni optimallaşdırır, məhsuldarlığı artırır və iqlimə davamlılığa töhfə verə bilər.

Braziliyada aqroekologiyanın uğuru davamlı əkinçilik üsullarının prioritetləşdirilməsinin vacibliyini vurğulayır. Torpağın sağlamlığını, biomüxtəlifliyi və xarici mənbələrdən asılılığın azaldılmasına üstünlük verən təcrübələrin təşviq edilməsi Azərbaycanda uzunmüddətli kənd təsərrüfatının davamlılığına töhfə verə bilər.

İsrailin səmərəli su idarəçiliyi təcrübələri Azərbaycanın su qıtlığı şəraitində bilavasitə tətbiq olunur. Damcı suvarma və suyun təkrar emalı kimi texnologiyalar su qıtlığı ilə üzləşən regionda davamlı kənd təsərrüfatı təcrübələri üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən sudan istifadənin səmərəliliyini artırır [7].

Uğurlu qlobal nümunələrdən ilhamlanan bazar yönümlü innovasiyalar Azərbaycana kənd təsərrüfatı təcrübələrini bazar tələblərinə uyğunlaşdırmağa kömək edə bilər. Məhsulları araşdırmaq, üzvi əkinçilik təcrübələrini qəbul etmək və birbaşa istehlakçı əlaqələri üçün e-ticarət platformalarından istifadə etmək bazara çıxışı və gəlirliliyi artırır.

Dünyada uğurlu kənd təsərrüfatı strategiyalarının əsas elementi olan dövlət-özəl tərəfdaşlıq Azərbaycanda mühüm rol oynaya bilər. Hökumət qurumları, özəl sektorlar və tədqiqat institutları arasında əməkdaşlıq siyasətin hərtərəfli və effektiv həyata keçirilməsini təmin edər, innovasiya və inkişafı təşviq edə bilər.

Əsas dərs ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın dünya üzrə uğurlu kənd təsərrüfatı modellərindən ilham almaq və bu strategiyaları özünəməxsus kontekstinə uyğunlaşdırmaq imkanı var. Texnoloji yenilikləri mənimsəməklə, davamlı təcrübələri, səmərəli su idarəçiliyini, bazar yönümlü yanaşmaları və birgə idarəçiliyi təşviq etməklə Azərbaycan davamlı, dayanıqlı və inkişaf edən kənd təsərrüfatı sektoruna doğru kurs təyin edə bilər [9].

Y E K U N

Yekun olaraq qeyd edək ki, Azərbaycanda kənd təsərrüfatı sektoru bütün maraqlı tərəflərdən birgə və innovativ reaksiya tələb edən çoxşaxəli problemlərlə üzləşərək yol ayrıcında dayanır. Maliyyə maneələri, ətraf mühit və iqlim amilləri, texnologiyanın mənimsənilməsi ilə bağlı problemlər və bazara çıxış problemləri birlikdə sektorun dayanıqlığını və davamlılığını təmin etmək üçün hərtərəfli strategiyanın zəruriliyini vurğulayır.

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

Fəaliyyətə kritik çağırış müxtəlif cəbhələrdə əks-səda verir. Hökumətlər dəstəkləyici siyasətlər, maliyyə stimulları və bazara çıxış təşəbbüsləri vasitəsilə əlverişli mühitin yaradılmasında liderlik etməlidirlər. Maliyyə institutları kənd təsərrüfatı sərmayələrini gücləndirmək üçün innovativ maliyyələşdirmə modelləri və aşağı faiz dərəcələri tələb etməklə fermerlərin kreditə çıxış imkanlarının artırılmasında mühüm rol oynayır.

Texnologiya təminatçıları əlverişli həllər və hərtərəfli təlim proqramları təklif edərək fermerlərlə aktiv şəkildə əlaqə saxlamağa borcludurlar. Geniş tətbiqi təşviq edən nümunəvi layihələr vasitəsilə dəqiq kənd təsərrüfatının və digər innovasiyaların üstünlüklərinin nümayiş etdirilməsində özəl sektorun iştirakı vacibdir.

Tədqiqat institutları və genişləndirmə xidmətləri davamlı kənd təsərrüfatı üçün xüsusi həllərin hazırlanmasında əsas rol oynayır. Fermerləri dəyişən iqlim şəraitinə uyğunlaşmaq və ekoloji cəhətdən təmiz təcrübələri mənimsəmək üçün bilik və alətlərlə təchiz etmək uzunmüddətli uğur üçün vacibdir.

Fermerləri, pərakəndə satıcıları, ixracatçıları və e-ticarət platformalarını əhatə edən bazar əməkdaşlıqları bazara çıxışın gücləndirilməsi üçün çox vacibdir. Birbaşa əlaqələr, nəqliyyat problemlərinin həlli və istehlakçı seçimlərinin başa düşülməsi fermerlərin gəlirliliyini kollektiv şəkildə artırma bilər.

Beynəlxalq əməkdaşlıq ən yaxşı təcrübələri yerli kontekstə gətirmək üçün qlobal təcrübədən istifadə edərək əlavə ölçü təmin edir. Davamlı kənd təsərrüfatı və iqlimə davamlılıq sahəsində təcrübəsi olan təşkilatlarla tərəfdaşlıq sektorun inkişafı üçün dəyərli fikirlər və dəstək təklif edə bilər.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Aksoy U., Boz İ., Eynalov H., Guliyev Y. Organic Agriculture in Azerbaijan. Current status and potentials for future development. Food and Agriculture Organization United Nations. Baku, 2018, 86 p.
2. Aliyev Z.H. Agriculture in Azerbaijan and its Development Prospects. JOJ scin. 2018; 1(5): 555572, pp.92-103. DOI: 10.19080/JOJS.2018.01.555572
3. Berkum S. Market and competitiveness analysis of the Azerbaijan agricultural sector: an overview. Wageningen Economic Research, August 2017, 33 p.
4. Rahimov K. The Effects of agricultural incentives on the agricultural small and medium sized enterprises by using evidence Azerbaijan agricultural market. Azerbaijan State Economic University. June 2018, 54 p.
5. Teymurov E. Current State and Future Perspectives of Agricultural Exports of Azerbaijan: Bilateral and Multilateral Aspects. The Journal Of Economic Sciences: Theory And Practice, V.75, # 2, 2018, pp. 47-63
6. <https://atm.gov.az/pdf/reports/ATM-Annual-Report-2021-ENG.pdf>
7. <https://ereforms.gov.az/files/review/pdf/en/1185c85eabaae6e4d63f160e4ff07884.pdf>
8. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/azerbaijan-agriculture>
9. <https://www.worldbank.org/en/results/2023/01/04/enhancing-the-competitiveness-of-azerbaijan-agriculture>
10. https://uluchay.org/docs/Agriculture%20Cooperatives%20Paper_Uluchay_ENG.pdf

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.

AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.

АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

Hidayat Asaf Rahimov,

Ph.D. Student,

Azerbaijan Cooperation University,

E-mail: hidayatrahimov@mail.ru

© H.A. Rahimov, 2023

PRODUCTION AND SALES PROBLEMS IN THE COUNTRY'S AGRICULTURAL SECTOR AND THEIR SOLUTION DIRECTIONS

A B S T R A C T

The purpose of the research - is to investigate the problems encountered in improving the methods of production and sale of agricultural products in the Republic of Azerbaijan, identify obstacles and propose strategic solutions.

The methodology of the research - mixed methods including interviews, surveys, and data analysis are used to gain a comprehensive understanding of the current state of agricultural production and marketing.

The practical importance of the research - it provides valuable insights for policymakers, farmers and stakeholders to overcome challenges, improve efficiency and support sustainable development in the agricultural sector of Azerbaijan.

The results of the research - the study expects to demonstrate significant increases in crop yields and resource efficiency with the introduction of precision farming technologies.

The originality and scientific novelty of the research - this study contributes to the field by providing specific insights into the practical applications of precision farming technologies in a context where resource optimization is important, specifically targeting smallholder farms. The innovative use of GPS-guided tractors and sensors in the smallholder context adds a new dimension to precision agriculture research, addressing scalability and resource constraints for wider application.

Keywords: agricultural production, sales channels, problems, Azerbaijan, sustainability, solutions.

AUDİT 2023, 4 (42), səh. 97-108.
AUDIT 2023, 4 (42), pp. 97-108.
АУДИТ 2023, 4 (42), стр. 97-108.

Рагимов Хидаят Асаф оглы,
докторант,
Азербайджанский Университет Кооперации,
E-mail: hidayatrahimov@mail.ru
© Рагимов Х.А., 2023

ПРОБЛЕМЫ ПРОИЗВОДСТВА И СБЫТА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ СТРАНЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ИХ РЕШЕНИЯ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - изучение проблем, возникающих при совершенствовании методов производства и реализации сельскохозяйственной продукции в Азербайджанской Республике, выявление препятствий и предложение стратегических решений.

Методология исследования - использование смешанных методов, включая интервью, опросы и анализ данных, для получения комплексного понимания текущего состояния сельскохозяйственного производства и маркетинга.

Практическая значимость исследования - предоставляет ценную информацию политикам, фермерам и заинтересованным сторонам для преодоления проблем, повышения эффективности и поддержки устойчивого развития в сельскохозяйственном секторе Азербайджана.

Результаты исследования - ожидается, что исследование продемонстрирует значительное увеличение урожайности сельскохозяйственных культур и эффективности использования ресурсов благодаря внедрению технологий точного земледелия.

Оригинальность и научная новизна исследования - это исследование вносит свой вклад в эту область, предоставляя конкретную информацию о практическом применении технологий точного земледелия в контексте, где важна оптимизация ресурсов, особенно для мелких ферм. Инновационное использование тракторов и датчиков с GPS-управлением в контексте мелких землевладельцев добавляет новое измерение исследованиям в области точного земледелия, устраняя масштабируемость и ограничения ресурсов для более широкого применения.

Ключевые слова: сельскохозяйственное производство, каналы сбыта, проблемы, Азербайджан, устойчивость, решения.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
21.07.2023
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
02.08.2023
Çapa qəbul olunmuşdur: 09.08.2023

The date of the admission of the article to
the editorial office: 21.07.2023
Send for reprocessing: 02.08.2023
Accepted for publication: 09.08.2023

Дата поступления статьи в
редакцию: 21.07.2023
Отправлено на повторную
обработку: 02.08.2023
Принято к печати: 09.08.2023